Interpretation

för utveckling av kulturmiljöer

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Interpretation

för utveckling av kulturmiljöer

Riksantikvarieämbetet har av regeringen fått uppdraget ”att främja attraktiva natur- och kulturmiljöer i nya och befintliga gruvsamhällen”.[1] Insatserna syftar till att utveckla, samla och sprida goda exempel på hur kulturmiljön kan tas tillvara och bli en viktig resurs i Bergslagen. Uppdraget sträcker sig över perioden 2014–2016 och har av Riksantikvarieämbetet organiserats i ett särskilt projekt med inriktning enligt fastställd plan.[2] Den här skriften är en del i projektet.

1. Regeringsbeslut. Regeringskansliet (Näringsdepartementet). 2014. Dnr N2014/363/FIN
2 Riksantikvarieämbetet. Projektplan Uppdrag att främja attraktiva natur- och kulturmiljöer i nya och befintliga gruvsamhällen (RU). 2015. Dnr 1.1.2-00442-2014

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
SE-114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2015
Interpretation för utveckling av kulturmiljöer
Författare: James Carter, Interpretationskonsult
18 Kirkhill Gardens, Edinburgh
EH16 5DF Storbritannien
Tel +44 131 662 4278
www.jamescarter.cc

Översättning: Ewa Bergdahl 2015-05-18
Textbearbetning: Daniel Nilsson och Lena Johansson, Riksantikvarieämbetet.
Omslag: Interpretation är en metod och ett förhållningssätt till kommunikation som går ut på att utmana människor för att få dem att inspireras, reflekteras och lära. Bilden visar en interaktiv guidning där barnen involveras i vikingatida historia.
Foto omslag: Lena Johansson/Riksantikvarieämbetet.

Tryckdistributör: Publit.se
Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY
Villkor på http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/

ISBN 978-91-7209-712-4 (tryck)
ISBN 978-91-7209-713-1 (PDF)

Innehåll

Inledning | 5

Interpretation | 7

Interpretation och destinationsutveckling | 10

Partnerskap kring interpretation | 11

Målsättningar med partnerskap | 12

Att skapa partnerskap kring interpretation | 20

Att utveckla gemensamma teman | 23

Att följa upp resultaten | 25

Långsiktiga resultat | 26

Referenser och lästips | 27

Författarens tack

Under förarbetena till den här skriften har ett antal personer haft vänligheten att dela med sig av sina erfarenheter av att arbeta i partnerskap och av sina tankar kring de processer som partnerskap medför. Jag står i tacksamhetsskuld till Sam Ham; Nigel Mills, som tidigare fanns på Hadrian's Wall Heritage Ltd; Jim Mitchell på the New Forest National Park; Kit Reid på Historic Scotland samt David Penberthy och Ruth Taylor Davis på Cadw.

James Carter

Inledning

Interpretation är ett internationellt vedertaget begrepp som handlar om den lärandeprocess, i vilken natur- och kulturarv bidrar till att bilda mening för människor. Genom interpretation är det möjligt att förstå varför, vad och hur kommunikation kan organiseras för att ge människor möjlighet att utveckla sin egen relation till landskap, städer, historiska miljöer, arkeologiska platser, museum och så vidare.

Den här skriften är framtagen av interpretationskonsulten James Carter på uppdrag av Riksantikvarieämbetet, som en del i myndighetens arbete med att utveckla kompetens och förhållningssätt till interpretation. James Carter anlitades som expert och workshopledare i ett interpretationsprojekt som Riksantikvarieämbetet initierade och genomförde tillsammans med Statens fastighetsverk och Centrum för Naturvägledning vid världsarvet Birka och Hovgården.

Världsarvet är beläget väster om Stockholm på de två öarna Björkö och Adelsö i Mälaren med ett smalt sund emellan. Från mitten av 700-talet till slutet av 900-talet var platserna bebodda och beroende av varandra. En ambition med projektet har därför varit att kommunicera en sammanhållen plats, istället för två, samt att berättelser om Birka och Hovgården i högre grad ska utmana besökarens förförståelser om vikingar och vikingatiden. Genom att stimulera och involvera besökare i tolkningen av platsen ökar besöksmålets attraktivitet. Samtidigt kan kulturmiljöarbetet uppnå sina mål om att historia snarare har till uppgift att skapa mening än att vara faktaförmedlande.

James Carter leder workshop om interpretation på Birka och Hovgården. Foto: Jonas Widhe/Riksantikvarieämbetet.

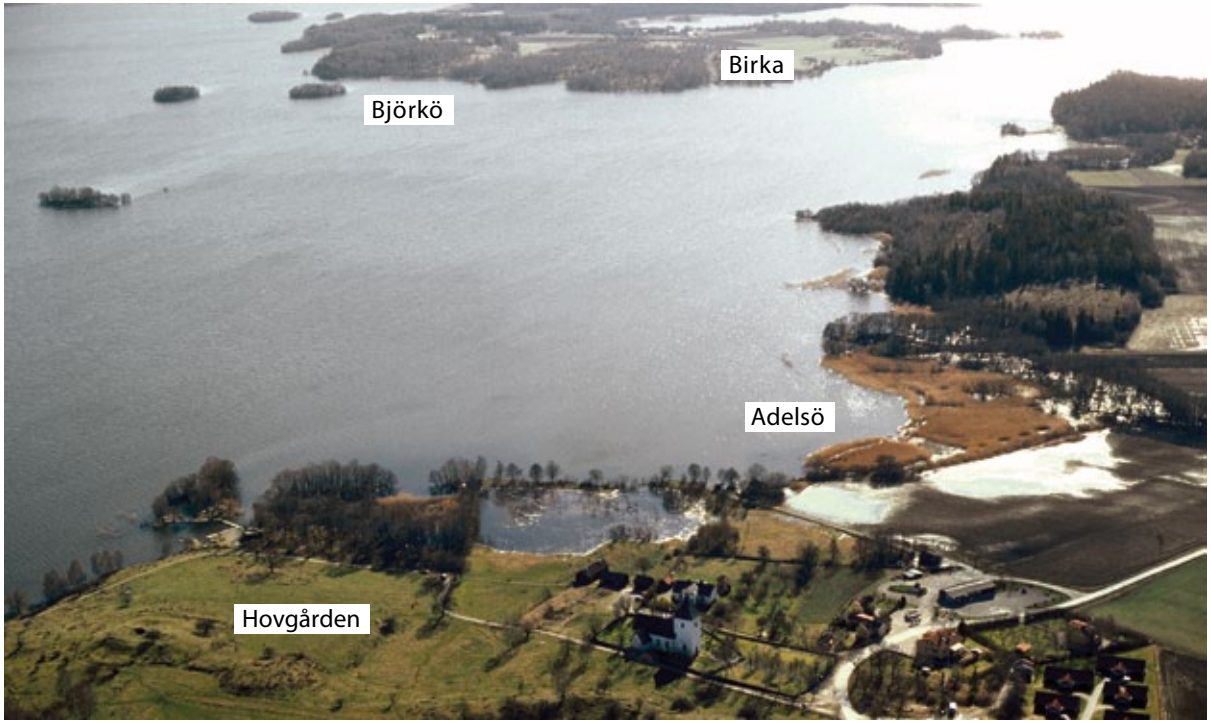

Flygbild över världsarvet Birka och Hovgården.
Foto: Jan Norrman/Riksantikvarieämbetet.

I projektet ville Riksantikvarieämbetet alltså pröva om interpretation skulle kunna fungera som mötesplats mellan besöksnäring och kulturmiljövård, utifrån ett gemensamt mål att bevara, använda och utveckla kulturarvet. Utgångspunkten för arbetet var lokal delaktighet och engagemang från de aktörer som verkar i och omkring världsarvet.

Det urval av de exempel som presenteras i skriften är huvudsakligen från Storbritannien, men visar på erfarenheter och metoder som är tillämpbara även på andra håll. Det är dock viktigt att komma ihåg att varje partnerskap kräver sina egna målsättningar, sin egen struktur och sina egna metoder – utformade efter dess unika förutsättningar.

I slutet av skriften finns referenser till litteratur och dokument som mer i detalj beskriver interpretation och partnerskapsstrategier.

Interpretation

Interpretation av natur- och kulturarv bidrar till att människor upptäcker, får kunskap om och hittar betydelser i till exempel historiska platser, naturreservat, museisamlingar och konstgallerier. Interpretation erbjuder intressanta berättelser och idéer genom olika media, som till exempel utställningar, vandringsleder eller guidade aktiviteter, vilka utformats för att komplettera den direkta upplevelsen av en plats eller ett museum.

När interpretation först började användas på 1950-talet av USA:s Nationalparksservice, var syftet att uppmuntra människor att lära sig något om natur- och kulturarv. Avsikten var att de därigenom skulle uppskatta det högre och bidra till dess bevarande. Detta är fortfarande viktigt, men modern interpretation har snarare ett progressivt än ett formellt förhållningssätt till ”lärande”. Interpretation utgår från att det är mer troligt att människor bryr sig om en plats om den betyder något för dem *och* att olika individer finner olika slags betydelser i en plats. Genom att komplettera besökarnas fysiska upplevelser av en plats med utvald historisk och vetenskaplig information är syftet att stimulera besökarna att reflektera över och engagera sig i platsens innehåll snarare än att lära sig fakta.

Exempel: Många bergstoppar i Storbritannien var bebodda under järnåldern. Människor bodde i runda hus omgivna av en vall och ett dike. De här platserna benämns idag som fornborgar. Det enda som återstår av dessa bosättningar är gräsklädda kullar med diken runt toppen. På vissa av platserna kan man även hitta spår av byggnadernas cirkelform. Att berätta för besökarna att platsen var bebodd under järnåldern samt när och vilka belägg för detta som arkeologerna funnit vid utgrävningar, vore helt enkelt att tillhandahålla information. Men interpretation använder sig av valda delar av den här informationen för att föra fram tankar, som till exempel: ”Den här kullens topp gav människorna som bodde här en milsvid överblick. Men vi vet egentligen inte om de byggde dessa slutna bosättningar i försvarssyfte eller som statussymboler.” Eller: ”Vallarna runt den här kullen är imponerande. När platsen var bebodd bör det ha funnits en motsvarande imponerande mängd byggnader innanför inhägnaden, både bostadshus, förråd, vakttorn och helgedomar. Det var säkerligen ett större antal familjers hem.”

Formulerade tolkningar som i exemplet ovan uppmuntrar besökare att reflektera över fornborgens funktion och över svårigheten att veta exakt vilken betydelse den hade genom att före-

ställa sig livet på platsen och relatera till sin egen tillvaro. Genom att besökare blir stimulerade att fundera över platsen uppstår ett intresse som också skapar förutsättningar för lärande.

Modern interpretationspraktik utgår från att allt som sker i anslutning till besöket på platsen – från de första sökningarna på nätet – påverkar besökarnas intryck och upplevelser. Arbetet med att göra besöket meningsfullt kan därför omfatta även utformningen och kvaliteten av till exempel parkeringsplatser, toaletter, vandringsstigar och serveringar.

Exempel: I avdelningen för besökstoaletter i St David's Bishop´s Palace i Wales finns uthuggna symboler i sten som istället för plastskyltar visar vägen till de olika toaletterna och entrén har klätts med sten som smälter väl ihop med den historiska byggnaden. Till synes alldagliga inslag som dessa kan utgöra kraftfulla tillägg till en plats karakteristika lika bra som när man betonar dess värde genom att visa att man sköter platsen med omsorg och engagemang.

Exempel: The Foundling Museum (Hittebarnsmuseet) i London berättar om den första brittiska välgörenhetsorganisationen som tog hand om övergivna barn. Museet är försett med stora texter på fasaderna som räknar upp namnen på berömda – verkliga och fiktiva – personer som var hittebarn eller adopterade.

Effektiva interpretationsprojekt måste planeras så att de har tydliga syften som passar till platsens specifika publik och som fungerar för platsen eller museet. Allmänna principer för god interpretation är att den ska:

- Presentera ett begränsat antal intressanta idéer eller teman. Fakta och berättelser används för att stödja de idéer som valts. Syftet är att besökarna hellre ska engageras och reflektera över innehållet i dessa snarare än komma ihåg vetenskaplig fakta.
- Presentera innehållet på ett sätt som är kortfattat och enkelt att följa.
- Länka samman de presenterade idéerna/temana med besökarnas egna erfarenheter och intressen så att innehållet uppfattas som relevant.
- Ge besökarna givande upplevelser och bidra till ett tillfredsställande besök.

Boken *Interpretation – Making a Difference on Purpose* av Sam Ham diskuterar dessa principer mer ingående som den så kallade "TORG-modellen". Bokstäverna står för Tematisk – Organiserad – Relevant – Givande.

Motstående sida
Överst: St David's Bishop's Palace i Wales. Foto: James Carter.

Nederst: The Foundling Museum (Hittebarnsmuseet) i London. Foto: James Carter.

arbucks was adopted. Asajj Ventress was orphaned. Batman was orphaned.
Brown was fostered. Carrie Willow was fostered. Cassia Xiao was adopted.
rth Bane was orphaned. David Copperfield was adopted. Dick Whittington
adopted. Edwin Drood was orphaned.
mmerson was fostered. Euphrasie was
ed. Fanny Price was fostered.
k was orphaned. Gideon Smeed
d. Harriet Beadle was
ng. Heathcliff was a foundlin
Hetty Feather was a foundling
Hortense
was an
orphan.
Hotaru
Tomoe
opted.

Interpretation och destinationsutveckling

> ”Platskänsla, infrastruktur av god kvalitet och personlig service är avgörande för vilken semester som helst, men det är interpretation och engagemang som gör skillnad mellan en trivsam paus och en oförglömlig upplevelse.”
>
> *Tourism Tasmania, The Tasmanian Experience (2002)*

Väl genomförd interpretation är en viktig del i det som gör besöksmål och destinationer framgångsrika. Genom att skapa minnesvärda och givande upplevelser för besökare kan interpretation medverka till fler nöjda besökare. Detta ger i sin tur ekonomiska fördelar för lokala företag och kommuner och kan bidra till utvecklingen av en hållbar turism. Inom en destination kan en kommunikativ ram som länkar ihop olika besöksmål utvecklas genom interpretation.

Interpretation kan också förstärka sammanhållningen mellan individer, lokalsamhällen och de gemensamma natur- och kulturarven genom att bidra till lokal känsla av stolthet. I projekt som syftar till att stärka relationen mellan medborgare och deras natur- och kulturarv kan deltagandeprocessen vara mer betydelsefull än ett slutresultat i form av till exempel en utställning. Särskilt riktade program kan ha som syfte att involvera olika sociala, kulturella och etniska grupper som upplever sig utestängda från natur- och kulturarvet.

Med destination avses ett geografiskt område där flera olika aktörer gemensamt bidrar till att göra området mer intressant och konkurrenskraftigt som resmål och där man kan erbjuda en helhetsupplevelse för besökaren i form av ”resa, bo, äta och göra”.

Samtliga aktörer inom en destination arbetar efter en gemensam vision, med utgångspunkt från gemensamma mål och strategier. Destination som begrepp finns på både lokal, regional och nationell nivå, till exempel Åre, Skåne och Sverige.

Visit Sweden

Partnerskap kring interpretation

När en enskild organisation ensam har ansvaret för en plats eller en museisamling utvecklar den oftast interpretation på egen hand, utan att blanda in andra organisationer. Men det finns många situationer där fler än en aktör intresserar sig för hur en plats blir presenterad för besökare. I dessa fall kan aktörerna bli involverade i planeringen och kanske även bidra med interpretation av platsen.

Förändringar i organisationers och företags riktlinjer eller verksamheter kan också innebära att andra behöver bli involverade och delaktiga i beslut som handlar om interpretationen. Sådana beslut kan innefatta frågor som rör:

- de teman eller idéer som ska utgöra utgångspunkten för interpretationen,
- hur platsen ska förvaltas,
- målgrupper,
- hur interpretationen ska förpackas.

Partnerskap
Ett mer eller mindre formaliserat, ej juridiskt bindande, samarbete mellan offentliga och privata aktörer, inte sällan från olika organisationsnivåer i samhället. Parterna, med kompletterande och ibland överlappande intressen, har tydliga åtaganden och "äger" uppgiften tillsammans.

Partnerskapsarbeten bör ses som en lärprocess där det inte finns en bästa lösning för alla situationer; lösningen är bunden till den lokala kontexten.

Källa: Andersson, M, Svensson, L, Wistus, S & Åberg, C. 2005. Om konsten att utveckla partnerskap. Arbetslivsinstitutet

Målsättningar med partnerskap

Samordna och effektivisera utbudet

Ett av de vanligaste syftena med att arbeta i partnerskap är att samordna eller effektivisera sättet som platser eller områden beskrivs och tolkas. Detta innebär vanligtvis att utveckla:

- en gemensam idé om vad platsen eller platsernas värden är och vad de kan erbjuda,
- överenskommelse om vilken publik som är den viktigaste målgruppen och vad den behöver,
- en översikt över styrkor och svagheter hos de enskilda platserna,
- en ram i form av nyckelteman och berättelser, som ofta även avgör vilken plats som är bäst lämpad för att presentera vilka berättelser.

Partnerskap kan även vara ett sätt att främja höjd standard på interpretationen genom att parterna delar på experter, sprider kunskap om goda interpretationsexempel och uppmuntrar till mer kreativa förhållningssätt.

Exempel: Att samordna interpretationen längs ett antal platser var ett av huvudsyftena för projektet *Hadrian's Wall Interpretation Framework*.[1] Hadrianus mur utgör en berömd 117 kilometer lång romersk försvarslinje som sträcker sig från den västra till den östra kusten i norra England. Längs dess sträckning finns ett stort antal enskilda kulturmiljöer som förvaltas av olika organisationer, däribland statliga myndigheter, kommuner och icke-vinstdrivande stiftelser.

Många av platserna presenterade liknande berättelser. Detta betydde att det fanns en stor mängd innehållsliga kopior i kommunikationen. Strategin som togs fram identifierade istället ett antal nyckelteman som uttryckte försvarslinjens betydelse som helhet. Syftet var att parterna som ingick i strategin skulle använda dessa teman som grund för interpretationen på de enskilda platserna. Intentionen var att varje plats skulle presentera en egen berättelse som samtidigt höll sig inom de angivna nyckeltemana. På det sättet kunde ett mycket mer varierat utbud av besöksupplevelser skapas och förstärkas av en enhetlig uppsättning idéer.

Att associeras till höga natur- och kulturvärden som uppfattas stå för hög kvalitét kan tillföra gott renommé till företag som kopplas till det. Företag längs Hadrian's Wall välkomnade utvecklandet av en samstämmig karaktär för muren och den förbättrade interpretationen.

Att skapa en sammanhängande platskänsla

Partnerskap kring interpretation syftar ofta till att ge en tydlig definition av platsens karaktär. Detta innebär att uppmuntra parterna att se och förstå värdena samt att dela beskrivningen. Utifrån detta ges parterna stöd i sin egen interpretation, av sina egna platser, så att dessa länkas samman med de idéer och berättelser som är definierade för hela området.

1. Genevieve Adkins och Nigel Mills, *Hadrian's Wall Interpretation Framework: Overview and Summary* (2012).

Hadrian's Wall. Foto: James Carter.

Detta är ett viktigt syfte för sådana destinationer som attraherar besökare på grund av sin övergripande karaktär, men det gäller även områden med många olika besöksmål och attraktioner som tas om hand av olika organisationer. Om enskilda attraktioner kan hitta sätt att länka sina berättelser till destinationens huvudtema, kommer besökarna att få ett starkare intryck av områdets övergripande karaktär. Eftersom många besökare vill uppleva den speciella karaktären på den plats de besöker, hjälper detta till att göra besöket mer givande och tillfredställande.

På panelen finns bland annat information och logotyp för "Follow the story" som ska underlätta för besökare att förstå den bredare berättelsen. Foto: David Penberthy, Cadw.

Exempel: Utvecklandet av sammanhängande och gemensamma berättelser är ett av huvudmålen i *Pan-Wales Interpretation Strategy*[2] – ett ambitiöst program som syftar till att uppmuntra interpretation som tilltalar besökare samtidigt som den betonar en stark känsla för Wales som en plats med bestämd karaktär och med intressant historia och kultur. Den övergripande strategin definierar ett antal "röda trådar" som uttrycker walesisk historia. Varje sådan "röd tråd" beskrivs sedan mer i detalj och individuella planer föreslår teman som passar in och ger rekommendationer om hur de specifika platserna ska kunna utvecklas i relation till den valda "röda tråden".

Strategin motiveras av och främjar en tydlig känsla av stolthet för den walesiska kulturen, men bidrar samtidigt till en tänkvärd överblick över det walesiska statsväsendet. Ett exempel är den detaljerade planen över Owain Glyndwr. Glendwr, som trots en i slutändan misslyckad revolt mot engelsmännen i början av 1400-talet, har blivit en ikon i den walesiska historien. Från slutet av 1800-talet ses han som nationalhjälte och i stort sett varje socken i Wales hyllar minnet av honom med någon form av monument eller

2. Cadw, *The story so far…An overview of the Pan-Wales Heritage Interpretation Plan* (2012).

Cairngorms nationalpark. Foto: James Carter.

berättelse. Ett av syftena med planen är att ”bidra till att skingra myterna kring Orwain Glyndwr och revolten för walesiska besökare.”[3]

Exempel: Ett friare och mindre centralstyrt förhållningssätt tillämpas, framför allt baserat på partnerskapsarbete, i Cairngorms nationalpark i Skottland. I detta arbete betraktas alla organisationer inom nationalparkens område som partners och bidrar med sina respektive syften och mål. Nationalparkens beslutandeorgan, som koordinerar parkens syften, är angeläget om att stärka känslan av Cairngorms som ett område med en ”distinkt karaktär och enhetlig identitet”[4] och betraktar detta som väsentligt i beskrivningen av den nya parken för besökare. Samtidigt vill de uppmuntra platskänslan och ägandeskapet hos lokalbefolkningen. Eftersom beslutsorganet inte ansvarar för några besökscentra eller serviceinrättningar arbetar de inte i praktiken med någon egen interpretation. De har istället velat uppmuntra partnerskapsorganisationerna att bidra till känslan för platsen. Strategin som utformats fastställer fyra nyckelteman som är specifika för parken. Utifrån dessa uppmuntras samarbetspartners att arbeta in idéerna på passande sätt i sina egna respektive interpretationer.[5]

3. Siân Shakespear Associates, *Owain Glyndwr and his uprising – Interpretation Plan* (Cadw, 2010).
4. Cairngorms National Park Authority, *Cairngorms National Park Partnership Plan 2012–2017.*
5. Cairngorms National Park Authority, *Sharing the stories of the Cairngorms National Park.*

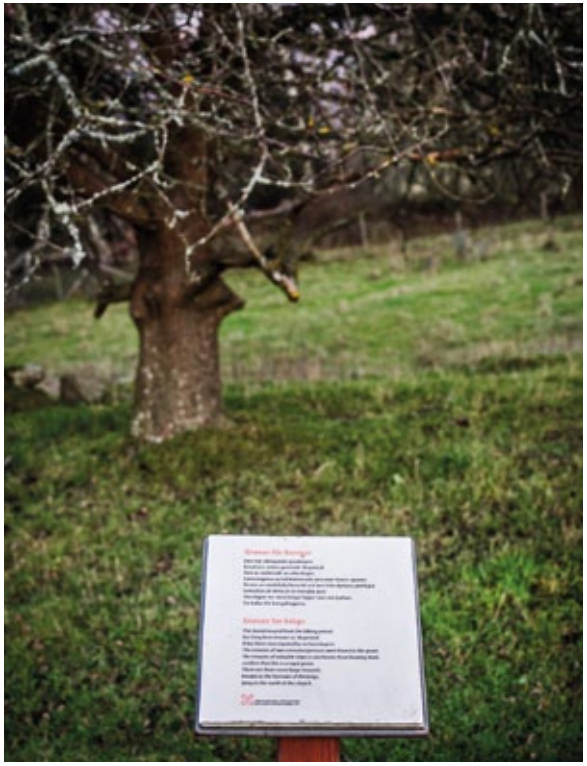

Skylt på Hovgården, uppsatt innan genomfört interpretationsprojekt. Foto: Jonas Widhe/Riksantikvarieämbetet.

Diskussioner kring teman, som skulle kunna utgöra utgångspunkten för interpretationen och hur de kan bidra till en gemensam karaktär för platsen, har varit ett viktigt inslag i arbetet med att utveckla ett partnerskap vid Birka och Hovgården. Här finns ett antal olika organisationer som i dagsläget arbetar med interpretation:

- Den kommersiella turoperatören Strömma Turism & Sjöfart AB, som arrangerar båtturer till platsen från Stockholm. Majoriteten av besökarna reser med Strömma som också anordnar pedagogisk verksamhet under sommarsäsongen, till exempel guidade turer för såväl skola som allmänna besökare samt aktiviteter för levande historia.
- Riksantikvarieämbetet har, som världsarvets förvaltare, utvecklat besökscentret och platsens informationsskyltar.[6]
- Historiska museet och Statens Maritima museer, som båda har bidragit till utställningar i besökscentret och till publika aktiviteter i anslutning till arkeologiska undersökningar på platsen.
- En lokal teatergrupp, som under högsäsongen uppför historiskt tolkande teaterpjäser i en för ändamålet uppförd teaterbyggnad nära platsen.
- En hembygdsförening, som har utformat skyltar som satts upp inom området och som berättar om platsens historia.

Aktörerna erbjuder olika produkter som möter besökarnas behov och intressen. En guidad tur, en utställning i ett besökscentrum och en teaterpjäs ger alla väldigt olika upplevelser och det krävs olika slags färdigheter för att kunna tillhandahålla dem.

6. Från och med 1 januari 2015 förvaltar Statens fastighetsverk (SFV) platsen.

Publik aktivitet på Birka.
Foto: Helen Andersson/Riksantikvarieämbetet.

Utgångspunkten för arbetet med interpretation är att alla dessa varierande produkter skulle vara mer slagkraftiga om de baserades på en gemensam vision om vad som ska utgöra den övergripande kvaliteten i besökarnas upplevelse. Att helt enkelt ställa frågan, vilka tankar/idéer vill vi att besökaren ska ta med sig efter sitt besök i världsarvet?

De inblandade organisationerna har ett gemensamt intresse i att skapa en tankeväckande och givande upplevelse för besökare till Birka och Hovgården. Om samarbetsparterna i sin verksamhet utgår från en sammanhängande och välgrundad uppsättning idéer eller teman, och är medvetna om vad besöket i sin helhet erbjuder, blir upplevelsen både rikare och mer konsekvent eftersom varje organisation kan bygga på sina egna styrkor och sin egen expertis när de utformar interpretation.

Utvidgat deltagande

Under senare år har ett viktigt mål i förvaltningen av natur- och kulturarvsplatser varit att utöka tillgänglighet och deltagande. Många projekt syftar till att engagera lokalsamhällen kring natur- och kulturarv inom deras geografiska områden och i vissa fall även att bidra till eller ta över ansvar för förvaltningen. Detta speglar en viktig princip inom offentlig natur- och kulturarvsförvaltning: nämligen att natur- och kulturarvet tillhör allmänheten och att människor därför bli engagerade i beslut om hur pengar från skatter och andra offentliga finanseringskällor används. Den här principen kan även utvidgas till att gälla hur den viktiga lokalbefolkningen ofta ignoreras till förmån för ”experter” när det handlar om natur- och kulturarvets betydelse.

I all sin enkelhet visar det här förhållningssättet hur viktigt det är att lokalsamhället stödjer eller åtminstone accepterar utvecklingen av de historiska platserna i sitt närområde. Om till exempel en organisation framställer och låter sätta upp informationsskyltar på en lokal utsiktsplats utan att rådfråga lokalsamhället, finns en risk att skyltarna eller dess placering uppfattas som något negativt.

Deltagande där lokala grupper är direkt engagerade i att sköta och presentera natur- och kulturarvsplatser är vanligare i mer småskaliga sammanhang. Vid sådana tillfällen kan partnerskapsarrangemang med statliga myndigheter och andra organisationer ge stöd åt de här grupperna genom att tillhandahålla experter eller hjälpa till att hitta finansieringsstöd.

Exempel: I södra Wales samlades tretton kommuner och ett antal frivilligorganisationer i ett ekonomiskt eftersatt område i projektet *The HERIAN* (Heritage in Action), som drevs mellan åren 2004 och 2009. Projektets huvudplan fungerade som ett sätt att gemensamt ta del av utvecklingsplaner, liksom att det aktivt uppmuntrade lokala hembygdsgrupper att utarbeta småskaliga projekt. Projektet erbjöd workshops i utbildningssyften och mentorskap för att stödja deras arbete. Inom projektets ram publicerades även en ”verktygslåda för interpretation” som en introduktion till de som saknade tidigare erfarenhet.

Exempel: Ett utvidgat deltagande är en viktig målsättning för partnerskapet kring Birka och Hovgården. Lanthandeln och caférörelsen är de enda som erbjuder service till Hovgårdens besökare och den huvudsakliga parkeringsplatsen för världsarvet delas med besökare till den lokala fotbollsplanen och festplatsen. Genom en medveten och flerårig process från världsarvets förvaltningsråd har lokalbefolkningen alltmer kommit att känna ett ägandeskap till Birka och Hovgården och vad platsen representerar. Idag finns ett klart uttalat intresse för hur besöksfaciliteterna integreras med de lokala aktiviteterna.

Bristande samsyn hos aktörer kan leda till att var och en ser till sina egna respektive intressen snarare än möjligheter som kan skapas genom samarbete. Trafikkaoset vid Hovgården har idag åtgärdats genom en lokal process kring verksamhet och skötsel kopplat till världsarvet. Foto: Lena Johansson/Riksantikvarieämbetet.

Det är väsentligt att ett partnerskap för ett världsarv innefattar representanter och intresserade individer från lokalsamhället så att dessa kan delta i diskussionerna om platsen och bidra till dess framtida utveckling.

Det är också viktigt att de lokala aktörerna delar de grundläggande teman och idéer om platsen som utgör grunden för interpretationen, eftersom detta hjälper till att utveckla platsens vikt och betydelse för lokalbefolkningen. Engagerade medborgare ger även ett viktigt bidrag till besökarnas upplevelser: informella samtal i butiker, caféer, pensionat och vandrarhem är viktiga och ofta underskattade inslag i hur människor sammanfattar upplevelsen av sitt besök och det viktigaste de fått ut av det.

Att hantera besöksmönster

Partnerskap kan ha som syfte att se till att fler besökare kommer till en plats eller ett område. Men det kan också uppmuntra till besök på mindre kända platser eller hantera besöksströmmar så att de inte påverkar lokalsamhället negativt.

Exempel: I fallet med *The Antonine Wall*, kunde interpretationsstrategin avslöja att det fanns ett starkt behov av ökad medvetenhet om murens existens. Endast 10 procent av skottarna som svarade på besöksenkäten var säkra på att de hade besökt platsen. När det gällde *The Hadrian's Wall* syftade strategin istället till att öka medvetenheten om mindre kända platser längs murens sträckning och att uppmuntra besökare till att upptäcka genom att lyfta fram deras olika berättelser.

Under förarbetena med en interpretationsstrategi för partnerskapet kring muren framkom allvarliga brister i den befintliga interpretationen och därför formulerades ett stort antal rekommendationer för att förbättra både interpretationen och den fysiska tillgängligheten.[7]

Exempel: *The Pan-Wales Interpretation Strategy* syftar också till att utvidga förhållningssätten till interpretation. Förhoppningen är att stimulera till bättre planering och ett mer professionellt framträdande på platser där mycket av den befintliga interpretationen är inaktuell och dåligt underhållen.

Exempel: Välbesökta platser ställs inför andra utmaningar. Slottet i Edinburgh har 1,4 miljoner besökare varje år. Många av dessa kommer i organiserade grupper. På grund av det stora antalet besökare finns det platser i slottet där de guidade grupperna, om de stannar upp för att lyssna till sin guide, blockerar flödet för andra besökare. Historic Scotland, som är den statliga myndighet som förvaltar slottet, har därför identifierat särskilda platser där grupperna inte utgör ett hinder och bett guiderna använda dessa. Men turistgruppernas guider behöver ingen formell licens eller något tillstånd för att ta med sig en grupp in i slottet. Där finns heller inget formellt partnerskap och arrangemanget måste därför genomdrivas genom informella kontakter mellan slottets personal och turistguiderna. Ett partnerskap kring interpretationen kan underlätta den här typen av besökslogistiska frågor.

Att skapa partnerskap kring interpretation

Att skapa ett partnerskap med bra förutsättningar är avgörande för om det blir framgångsrikt. Erfarenheten visar att det är av avgörande betydelse för partnerskapets mandat och målsättningar att det utvecklas genom samråd och diskussioner med de inblandade aktörerna. Om parterna blir involverade från början kommer de med större sannolikhet att stödja målen, få en djupare förståelse för dem och integrera dem i sina egna organisationers verksamheter.

Rent generellt är partnerskap med en struktur som försöker fastställa exakt vad varje part-

7. *The Antonine Wall Interpretation Plan and Access Strategy.*

Slottet i Edinburgh. Foto: James Carter.

ner ska göra, troligen mindre framgångsrika än de som endast anger huvuddragen i överenskommelsen och som därmed ger friare spelrum för de involverade att agera i enlighet med sina egna prioriteringar och förmågor. Detta gäller framförallt strukturer som täcker stora områden eller flera platser, där partnerskapet behöver utveckla mer övergripande strategier snarare än detaljerade planer. Strategier bör innehålla en vision som anger besöksupplevelse och förvaltningsform, identifiera målgrupper och dessas behov samt fastställa övergripande teman som tydliggör områdets betydelse. Detaljerade specifikationer vad gäller interpretationen ska istället tas upp i planerna för de individuella platserna.

Partnerskap som handlar om enskilda platser kan utveckla mer detaljerade teman och berättelser samt identifiera ansvarsområden och roller för varje partner, men det behöver fortfarande finnas kreativt utrymme att utvecklas inom.

Det är alltid nödvändigt att försäkra sig om att de ”rätta” personerna är engagerade. Om ett av partnerskapets mål är att se till att parterna delar teman och använder dessa som utgångspunkt för sina egna projekt, bör de individer som representerar parterna vara direkt involverade i och allra helst ha ett visst förvaltningsansvar över sina organisationers interpretationsarbete.

Detta kan vara svårt att uppnå, särskilt om organisationerna som är inblandade är stora och har komplexa strukturer. Förvaltare eller andra politiskt ansvariga personer representerar ofta sina organisationer vid partnerskapsmötena, men de har sällan inflytande över arbetet på sina respektive avdelningar, som arbetar med strategisk kommunikation.

Exempel: Detta var ett problem med *The Hadrian's Wall Interpretation Framework*. Trots att representanterna som deltog i partnerskapsmötena verkade nöjda med strategins förslag, var många av dem inte direkt inblandade i utvecklandet av nya interpretationsprojekt och förslagen hade därför begränsade genomslag.

Det är också viktigt att alla har en tydlig föreställning om vad interpretation är och ett modernt förhållningssätt till företeelsen. Om området är nytt för många av de inblandade är det till hjälp om man ordnar utbildningstillfällen och workshops där begreppet interpretation kan introduceras och där människors kompetens på området kan utvecklas. Dessa möten kan komma att utgöra en grund för framtida diskussioner.

Exempel: Projektet *The South Wales HERIAN* genomförde ett antal olika utbildningstillfällen och lokala konferenser, som alla var öppna för lokala organisationer liksom även för kommunala myndigheter. Bland de över 60 grupper som projektet gav stöd åt, är flera fortfarande aktiva, trots att det gått några år sedan projektet avslutades.

När det gäller Birka och Hovgården har en serie med workshops organiserats med utgångspunkt i behovet att utveckla ett gemensamt förhållningssätt till interpretation.

En väsentlig del av dessa tillfällen har ägnats åt att introducera begreppet interpretation och huvudprinciperna för en god praxis, direkt länkat till diskussioner kring möjliga teman för platsen. Workshoptillfällena har engagerat representanter från alla organisationer som varit direkt inblandade i att kommunicera världsarvet och dess värden, liksom även indirekta aktörer som lokala företagare, skolan och kyrkan. Eftersom interpretation med nödvändighet innefattar alla aspekter av besökarnas upplevelser, kan workshops i den här formen så småningom även behandla frågor som har inverkan på de lokalt boende och deras intressen, som parkeringsplatser, tillgänglighet och vägvisning.

Grupparbete om världsarvet Birka och Hovgårdens berättelser. Foto: Jonas Widhe/Riksantikvarieämbetet.

Att utveckla gemensamma teman

Att komma överens om teman, som kan vara gemensamma för ett antal platser eller som alla de som arbetar med interpretationen av en enskild plats kan stödja, är ett viktigt mål för många partnerskap kring interpretation. Det kan leda fram till ett mer enhetligt förhållningssätt till platsens interpretation och till en bättre fördelning av berättelser och innehåll till de platser och de organisationer som är bäst lämpade att presentera dessa.

Om inte partnerskapet är litet och om inte deltagarna i gruppen är hemmastadda med att praktisera interpretation, behöver den exakta ordalydelsen av varje tema utvecklas av en mindre arbetsgrupp. Starka teman återspeglar en känsla av energi och personligt intresse. Det är svårt att åstadkomma teman som har en verklig genom-

slagskraft i grupper som bygger sina beslut på kompromisser för att möta upp allas behov eftersom det kan leda till mer intetsägande och allmänna koncept. Varhelst det är möjligt bör de som ska utveckla teman basera sitt arbete på samråd med partners och därefter diskutera och finputsa varje tema genom ytterligare samråd.

Exempel: I *Cairngorms National Park's* strategi för interpretation finns fyra huvudteman. Dessa utvecklades tillsammans med de viktigaste aktörerna genom en serie av workshops som diskuterade vilka egenskaper som gjorde parken "unik". En specialist på interpretation arbetade därefter tillsammans med de ansvariga för parkens besöksservice för att vidareutveckla dessa teman. Genom ytterligare en serie workshops introducerades de till en vidare grupp av aktörer, som till exempel tillsynsmän och annan personal som har direktkontakt med besökare. Deltagarna i dessa workshops undersökte hur de skulle kunna använda temana i sitt eget arbete.

Exempel: Om interpretationsexperter utvecklar teman och andra förslag innan de har diskuterats med berörda aktörer, behöver deras arbete vara väl förankrat. När det gäller *Pan Wales' interpretations* strategi, deltog olika ämnesexperter i förarbetena till planerna och bidrog därmed till deras tillförlitlighet. I fallet Hadrian's Wall genomfördes en besöksundersökning innan strategin utvecklades, vilket innebar att man erhöll mycket kunskap om besökarnas uppfattningar av muren och om bristerna i den befintliga interpretationen.

Förslag till övergripande budskap om Birka och Hovgården:

De människor, som vi kallar för "Vikingar", har genom historien använts som symboler för både stolthet och våld. Birka och Hovgården ger oss fantasieggande inblickar i ett samhälle och ett sätt att leva, mer humant och mer komplext än våra vanliga stereotyper.

James Carter

På Birka och Hovgården deltog antikvarier och arkeologer från de statliga museerna, som varit direkt involverade i utgrävningarna på platsen, i diskussionerna kring platsens teman. En del av de personerna har också direktkontakt med besökarna i egenskap av guider. Resultatet är att de överenskomna temana återspeglar moderna uppfattningar och aktuell forskning samtidigt som de även utgår från kunskap om vilka intressen och förutfattade meningar som besökarna bär med sig.

Det är viktigt att komma ihåg att ett interpretationstema är en idé, som besökarna kommer att reflektera kring och relatera till på sitt eget sätt. Det är inte en uppsättning fakta som de ska lära sig. På samma sätt är teman som avser att utgöra en vägledning för flera parter med ett gemensamt

intresse, inte begränsande låsta uttalanden som fastställer vad alla som är inblandade i att tillhandahålla interpretation måste säga. De ska istället utgöra ett antal idétrådar. I dessa kan partnerorganisationerna och individerna känna sig hemma och använda dem för att utveckla berättelser och presentationer som passar deras särskilda intressen och färdigheter. Alla aktörer kan och bör vara med i utvecklandet av teman och slutresultatet bör bli en uppsättning idéer som alla kan stödja. Men därefter måste aktörerna få möjlighet att använda dessa teman på olika sätt.

Att följa upp resultaten

De reflektioner som besökare tar med sig hem bör utvärderas på något sätt eftersom de utgör själva hjärtat i interpretationens syfte. Detta är en viktig, men ofta bortglömd sida i interpretationspraktiken och den kompliceras av att meningsskapande och lärande till sin karaktär är flytande och individuellt. Begreppet ”toleranszon”, som har utvecklats av Sam Ham i boken *Interpretation: Making a Difference on Purpose*[8] erbjuder en praktisk lösning på den här utmaningen.

Begreppet innebär att om besökare tillfrågas om vad interpretationen har betytt för dem eller ombeds att beskriva reflektioner och tankar de har efter sitt besök, kan deras svar delas in i tre olika zoner som är mer eller mindre i linje med vägledarens eller ansvarig organisations ursprungliga avsikt. Ham beskriver zonerna som:

- *Obegränsad.* Varje reaktion, utom kanske tristess eller ointresse, accepteras. Det viktiga är att publiken tycker att temat/idén för interpretationen har varit intressant och utmanas att fundera kring det.
- *Vid.* Detta är tillämpbart när vägledaren har ett filosofiskt angreppssätt till ämnet som hen vill att publiken ska ta del av och till vilket de kan lägga sina egna personliga uppfattningar.
- *Snäv.* När vägledaren vill uppnå specifika resultat. Detta kan vara fallet när vägledaren vill påverka besökarnas beteende på en känslig plats eller när interpretationen stödjer formella utbildningsmål som är knutna till en särskild läroplan.

Vilken zon som kan tillämpas varierar beroende på ansvarig organisations och vägledarens målsättningar. Om en majoritet av besökarnas svar

8. *Interpretation: Making a Difference on Purpose,* sid 149–171.

hamnar inom den valda toleranszonen, kan interpretationen betraktas som framgångsrik. Om ett flertal svar hamnar utanför zonen ger det en vink om att det finns behov av att ändra framförandet, innehållet eller utformningen av interpretationen.

En plats som innehåller känsliga och kontroversiella berättelser och idéer, kan betraktas som en plats där man skulle vilja använda den snäva toleranszonen, men Ham varnar för att försöka kanalisera besökarnas reflektioner alltför snävt. Han likställer detta med propaganda och menar att det kan ha helt motsatt effekt än den avsedda: Människor upptäcker snabbt när de blir ”tillsagda att tänka på ett visst sätt” och reagerar ofta negativt på den sortens påverkan.

Om partnerskapet behöver arbeta med ett potentiellt känsligt material bör detta erkännas och diskuteras öppet under utvecklandet av partnerskapet. Exempel på besökares svar som skulle vara helt oacceptabla och falla utanför vilken vald toleranszon som helst, måste identifieras och parterna bör komma överens om en metod för att kontrollera och ta del av de tankegångar som besökarna tar med sig tillbaka.

Långsiktiga resultat

Partnerskap tycks ofta arbeta långsamt och ojämnt mot sina mål. Men de diskussioner som äger rum under partnerskapets utveckling har ett värde som går utöver de konkreta resultaten. Organisationer och personer som är inblandade upptäcker under processen att de delar intresset för natur- och kulturarv och lockas att fundera över hur de vill att platsen ska utvecklas och delas. Detta kan resultera i långsiktiga förändringar i hur organisationer arbetar och till mindre, men djupgående förskjutningar, i deras prioriteringar och aktiviteter.

Exempel: Ett exempel på långsiktigt perspektiv finns i *The New Forest National Park* i södra England. Detta är liksom Cairngorms en ny nationalpark, etablerad 2005. Här har ett strategiskt förhållningssätt till interpretation utvecklats, framför allt som ett sätt att bygga upp ett bättre nätverk mellan de organisationer som är involverade i tillgänglighets- och rekreationsförvaltning. För en del av de inblandade var interpretation inte något som de betraktade som en viktig del av sitt arbete innan initiativet inleddes.

Det strategiska tillvägagångssättet är fortfarande under utveckling och har fram till nu inneburit ett antal workshops som har producerat fyra breda teman och som sett över grundläggande principer för god praxis. En gemensam önskan om att presentera New Forest som en levande miljö och en plats för förändring och utveckling istället för något som är fryst i tiden har utgjort ett nyckelresultat. Diskussionerna i de olika arbetsgrupperna har bidragit till att skapa en grund för ansökningar om finansiering genom *United Kingdom Heritage Lottery Fund* av ett större landskapsprojekt.

Referenser och lästips

Om interpretation

James Carter (ed), *A Sense of Place* (Tourism and Environment initiative, Inverness, 2001) Finns tillgänglig som PDF från www.jamescarter.cc. En handbok i planering av interpretation som utarbetats för Storbritanniens publik.

Sam Ham, Interpretation: *Making a Difference on Purpose* (Fulcrum Press, Boulder, Colorado, 2013). Presenterar interpretation inom ramen för modern tolkning av kognitiv psykologi med en mycket bra analys av betydelsen av teman.

Freeman Tilden, *Interpreting our Heritage* (University of North Carolina Press, 1977). Utkom ursprungligen 1957 och var den första boken som beskrev natur- och kulturarvs-interpretation som en särskild disciplin. Den är fortfarande värd att läsa.

Om Partnerskapsstrategier

Genevieve Adkins och Nigel Mills, *Hadrian's Wall Interpretation Framework: Overview and Summary* (Hadrians Wall Heritage Ltd, 2011). Finns tillgänglig på: http://www.ahi.org.uk/include/pdf/AHI%20documents/2009%conference%20papers/Taylor%20Davies%20R%20-%20AHI%202009.pdf

Mer detaljer om de två "röda trådarna" i strategin, som sysslar med kulturhistoria respektive naturmiljö finns på: http://www.visithadranswall.co.uk/dbimgs/2 %20HWIF%20Primary%20Theme%20North%20West%20Frontier%20of%20the%20Roman%20Empire.pdf

och

http://www.visithadrianswall.co.uk/dbimgs/3%20HWIF%20Secondary%20Theme%20%20Natural%20and%20Cultural%20Landscape.pdf

Cadw, The story so far… *An overview of the Pan-Wales Heritage Interpretation Plan (*2012). Tillgänglig på: http://cadw.wales.gov.uk/interpretation/?lang=en. Detta är en introduktion till den panwalesiska interpretationsstrategin. Individuella planer för de olika "röda trådarna" inom strategin finns tillgängliga på samma webbplats.

Cairngorms National Park Authority, *Sharing the Stories of the Cairngorms National Park: A guide to interpreting the area's distinct character and coherent identity* (2009). Finns tillgänglig på: http://cairngorms.co.uk/park-authority/our-services/advice-guidelines

Historic Scotland, *The Antonine Wall Interpretation Plan and Access Strategy* (2014). Finns tillgänglig på: http://www.antoninewall.org/world-heritage/managing-antonine-wall

Tourism Tasmania, *The Tasmanian Experience* (2002). Tillgänglig på: http://www.tourismtasmania.com.au/data/assets/pdf file/0013/16312/experience strategy.pdf

Skriften är en del inom Riksantikvarieämbetets regeringsuppdrag att utveckla, samla och sprida goda exempel på hur kulturmiljö kan tas till vara och bli en viktig resurs i nya och befintliga gruvsamhällen i Bergslagen.

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet | Telefon: 08-5191 8000 | E-post: registrator@raa.se | www.raa.se